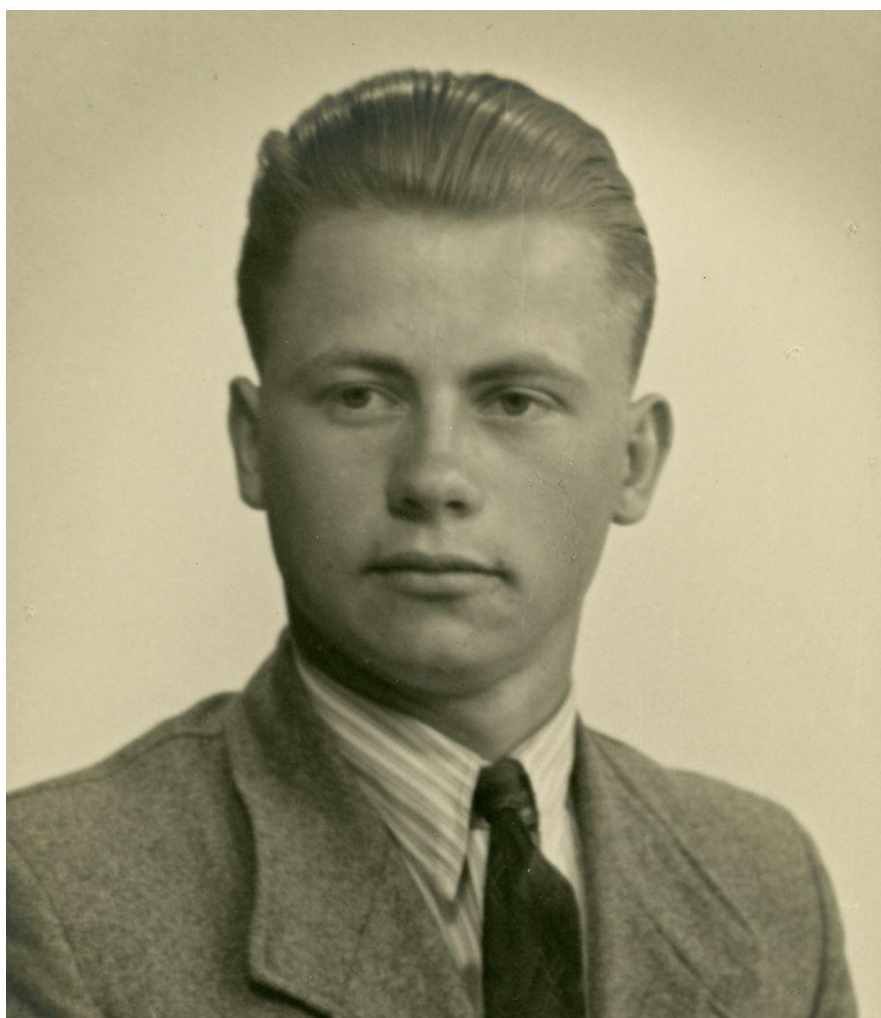

Neaizmirstamās biogrāfijas

Gunta Vilka, Latvijas Universitātes Muzeja krājuma glabātāja palīgs

Leonidam Rozem 100

Šogad (2025), 20. maijā Latvijas Universitātes (LU) astronomam, vēsturniekam un ilggadīgajam žurnāla “Zvaigžņotā Debess” redkolēģijas loceklim Leonidam Rozem atzīmējam 100 gadu jubileju.

Leonids Roze, ap 1940. gadu. Foto: Rožu ģimenes arhīvs

Leonids Roze bija **vecākais dēls daudz bērnu ģimenē** - dzimis 1925. gada 20. maijā Cēsu apriņķa Cirstu pagasta „Kušļos”. Leonidam sekoja brāļi – dvīņi Normunds un Raimunds, Sigurds un māsa Izolde un Astrīda. Diemžēl viens no dvīņiem - Normunds bērnībā pēc smagas saaukstēšanās nomira.

Rožu ģimene – no labās puses stāv Leonids, Sigurds, Normunds un Raimunds, sēž Izolde. Foto: Rožu ģimenes arhīvs

Tēvs - Fricis Roze pēc profesijas bija jurists, studējis Tērbatā un Rīgā. Viņš bija ļoti vispusīgs cilvēks, paralēli jurisprudencē tika studējis arī medicīnu un tautsaimniecību. Kā jurists F. Roze strādāja LU kā subasistents 20. gadsimta divdesmitajos gados un tika līdz asistentam četrdesmitajos gados. Starplaikā saņēmis trešās šķiras Triju Zvaigžņu ordeni. Pēdējos trīspadsmit darba gadus Latvijā bijis Tautas labklājības ministrijas Darba aizsardzības departamenta direktors. Māte Anna Roze bija mājsaimniece, lieliski vadīja visu lielo saimniecību. Labi gatavoja, bez kādām receptēm, vairāk pēc izjūtas, par ko vēlāk Amerikā citas mājsaimnieces brīnījās.

Deviņu gadu vecumā Leonids uzsāka skolas gaitas pamatskolā Rīgā, tālāk **mācījās Rīgas Franču licejā**, kur nopietni aizrāvās ar teātri. Tajā viņu ierāva klases biedrs, vēlākais dramaturgs un režisors [Pēteris Pētersons](#). Leonida aktiera karjera sākās ar etnogrāfisku uzvedumu par latviešu saulgriežu svētkiem, tad sekoja Blaumaņa "Zagļi" un "Skroderdienas Silmačos" un, visbeidzot, titulloma dramaturģijā par Vasiliju Čapajevu.

1943. gadā, vairoties no iesaukšanas vācu armijā, 18 gadus vecais Leonids pārtrauca mācības un sāka strādāt par dzelzceļa remontstrādnieku Šķirotavā, taču gadu vēlāk augustā viņu tomēr **iesauca dienēt Latviešu leģiona aviācijas vienībā**. Leonids Roze raksta: “Pašam arī vairs nebija nekādas vēlēšanās vairoties no dienesta, kad vairums draugu un skolas biedru jau valkāja kara mundierus, kad boļševiku kara pūļi bija šķērsojuši Latvijas robežas un no vairākām pusēm lauzās uz Rīgu. Domas par nākotni saistījās ar cerībām par Pirmā pasaules kara scenārija atkārtošanos...Es nokļuvi kādā vācu smagās zenitartilērijas baterijā bijušajā t. s. poļu koridorā Grudziadzā pie Vislas. Beidzamās kara ziemas janvārī fronte nonāca līdz turieni. Iesākās atkāpšanās kaujas, atvairot padomju aviācijas un zemes spēku triecienus. Iesākumā ar smagajiem zenitlielgabaliem, pēdīgi – arī bez tiem. Sešas nedēļas pirms Vācijas bezierunu kapitulācijas netālu no Gdaņskas krievu lode iedzēla man pierē. Tā gūstā kritu ar pārsietu galvu, niecīgām kustēšanās spējām, gulēdams bez ieroča lazaretēs pagrabā. Manas gūsta gaitas saistītas ar tagadējo Polijas teritoriju. Vispirms Kopernika dzimtajā pilsētā Toruņā, kur divus mēnešus „laimējās” pavadīt arī vietējā cietumā, kamēr NKVD ar karaspēka pavēlniecību „saskaņoja” jautājumu, ko iesākt ar tādiem latviešiem, kādi bijām mēs. No turienes aizsūtīja uz nometni Vroclavā, kurā bija sapulcināti tikai tie, ko uzskatīja par padomju tautai piederīgiem. Pēdīgi, sablīvētus kā sīkas zivteles konservu kārbā, ar preču vagoniem mūs atransportēja uz Latviju. Te pusgadu vēl noturēja Sarkandaugavas un Jaunmīlgrāvja nometnē, bet 1946. gada augusta vidū es biju jau uz brīvām kājām.” [1]

Tikmēr pārējā **Rožu ģimene kara beigās bija devusies trimdā** uz Vāciju un tālāk uz ASV. Vācijā pirmajos pēckara gados Fricis Roze bija latviešu ģimnāzijas direktors pārvietoto personu nometnē. Pirmajos trimdas gados Amerikā viņš vadīja šoferu kursus un, neraugoties uz pensijas vecumu, turpināja izglītoties. Leonids Roze raksta par savu tēvu: “Vēlāk trimdā ASV universitātē (tēvs) klausījies diplomātijas vēsturi. Tur vienreiz sakarā ar neierašanos uz vairākām lekcijām pēc kārtas saņēmis pa pastu aizrādījumu, ka, turpinoties nodarbību ignorēšanai, dekāns būšot spiests par to ziņot viņa vecākiem. Tēvs rakstveidā atbildējis, ka būšot bez gala iepriecināts par jebkādu informāciju, vienalga — pozitīvu vai negatīvu, ko par viņu dekāns spētu piegādāt viņa vecākiem (vectēvs miris jau aizpagājušajā gadsimtā, vecāmāte Pirmā pasaules kara bēgļu gaitās). Vēl tēvs dažādos laikos un dažādās baznīcās bijis par ērgelnieku. Amerikā veicinājis arī latviešu trimdinieku kultūras dzīvi, pats spēlēdams teātri un dziedādams korī kopā ar saviem jau pieaugušajiem bērniem”. Leonids Roze pret savu tēvu vienmēr izjutis dziļu cieņu un apbrīnu. [2]

Leonids atgriezās no kara un gūsta kaut cik izveseļojies, bet tikai ar vienu aci un no visas lielās ģimenes bija **palicis Latvijā viens pats**. Rīgā viņš ilgāku laiku dzīvoja pie mātesmāsas – bērnu ārstes [Amalijas Ploriņas](#), kuras dēls Leo tika iesaukts armijā kopā ar Leonidu, bet kara beigās devās bēgļa gaitās uz Kanādu. Tantei Amālijai tobrīd Torņakalnā piederēja prāva māja, bet Rožu ģimenes māju Mežaparkā, ko Fricis Roze pats bija būvējis - nacionalizēja. Tā nu tante Amālija pieņēma Leonidu “pieskatīšanai” un rūpējās gluži kā par savu pašas dēlu. [3]

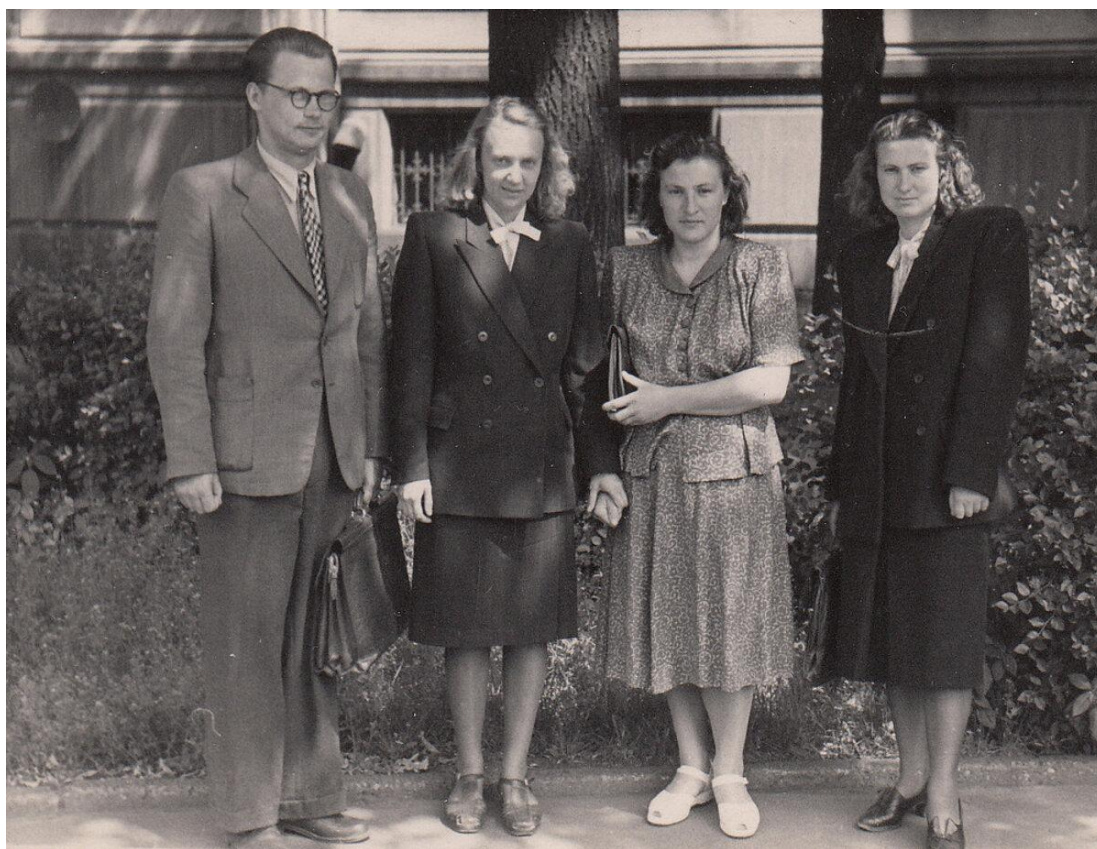
Rožu un Ploriņu ģimenes – stāvs Leonids un Leonora Rozes, sēž – Dr. Aleksandrs Ploriņš un Dr. Amālija Ploriņa. Foto: Rožu ģimenes arhīvs

1946. gada rudenī Leonids uzsāka mācības Rīgas Raiņa 8. strādnieku jaunatnes vakara vidusskolā, bet dienā strādāja par butaforu Valsts Leļļu teātrī. Šoreiz Leonidam nebija uz skatuves pašam jākāpj, viņa darbs bija leļļu galviņu izgatavošana: no tēlnieka veidotā māla oriģināla bija jāatlej ģipša forma, bet pēc tās no papjēmašē jāveido galviņas, ko varēja redzēt uz skatuves. Par šo laiku Leonids jokojoties raksta: “Izrādei «Zelta zirgs» no Maskavas bija ataicināts kāds krievu leļļu mākslas korifejs, vēl vecās inteliģences pārstāvis, kas aktīvi sekoja dekorāciju un rekvizītu tapšanai darbnīcās. Es toreiz vēl nespēju daudz maz pieņemt sarunāties krievu valodā. Nācās izlīdzēties ar franču valodu. Par to Maskavas režisoram bija liels brīnums. Maskavā par butaforiem esot sievas, kas knapi protot parakstīties.” [4]

Tālāk L. Roze izlēma studēt astronomiju, jokojo, ka tā ir vienīgā profesija, kur viena acs ir noderīga lieta, jo astronoms pie teleskopa okulāra var izmantot tikai vienu aci. Bet ja nopietni, tad uz Leonidu lielu iespaidu bija atstājis astronoms [Jēkabs Videnieks](#), kurš Franču licejā pasniedza matemātiku. Studēt L. Roze gribēja Latvijas Valsts universitātes Fizikas un Matemātikas fakultātē (LVU FMF) astronomijas specialitātē, 1947. gadā teicami nolika iestājekāmenus, bet diemžēl dienests vācu armijā bija padarījis viņu par nevēlamu personu Latvijas augstākajā mācību iestādē. Nācās krietni papūlēties, vācot rekomendācijas, lai galu galā tur iekļūtu. Universitātes iestājekāmenu laikā Leonids **iepazinās ar topošo kursa biedri [Leonoru Blanku](#), viņi apprecējās** 1951. gadā, kad jau mācījās pēdējā kursā.

Bet 1950. gada beigās PSRS Izglītības ministrijā **tika nolemts likvidēt astronomijas specializāciju LVU**. Tie, kas mācījās pēdējo gadu, vēl varēja pabeigt iesākto kursu, bet Leonidam un Leonorai mācības bija jābeidz 1952. gadā un viņiem tādu iespēju dot negribēja. Vesela semestra garumā ilga pārrunas, tika rakstīti iesniegumi un sūtītas vēstules ar lūgumiem atļaut pabeigt studijas iesāktajā nozarē. Beidzot tika pieņemts kompromisa lēmums, ka šim kursam pieļaujama iesākto astronomijas studiju

pabeigšana ar nedaudz mainītu mācību plānu, kurā bija svītrotas dažas astronomijas disciplīnas, iekļauta matemātikas mācīšanas metodika un pedagoģiskā prakse. Palika spēkā aroda prakse un diplomdarbs astronomijas nozarē. Studiju noslēgumā **šiem studentiem piešķīra astronoma matemātiķa kvalifikāciju**. Divi studenti no šī kursa tā vietā devās pabeigt mācības tieši astronomijas jomā uz Maskavu un arī L. Roze būtu to gribējis, bet „traips” biogrāfijā to neatļāva. Arī Leonora solidarizējoties palika Rīgā. Jauno speciālistu sadales komisija abus nosūtīja uz Kohtla-Jervi Igaunijā, taču viņiem izdevās atrast darbu tepat Latvijā. Leonora Roze sāka strādāt par fizikas skolotāju Rīgas Komunālās celtniecības tehnikumā, bet pēc diviem gadiem pārgāja darbā uz Astronomijas sektoru pie Jāņa Ikaunieka. Leonids Roze strādāja Rīgas Hidrometeoroloģisko aparātu rūpnīcā par vecāko kontroles meistarū, vēlāk – inženieri. [5]

1952. gada izlaidums, no kreisās puses Leonids un Leonora Rozes, Biruta Sala, Velta Vimba, 1952. Foto: LU Muzeja krājums

Arī Leonids gribēja darbu, kas vairāk saistīts ar izvēlēto profesiju un šāda iespēja beidzot parādījās, sākoties Starptautiskajam Ģeofizikas gadam (1957/58). LVU Laika dienests saņēma īpašus valsts asignējumus un štata vietas. Par programmas vadītāju tika nozīmēts profesors Kārlis Šteins, kurš Leonidam jau savlaicīgi piedāvāja darbu. Bet kāda vadoša universitātes amatpersona tomēr neatzina Leonidu Rozi par piemērotu šai programmai – atkal bija vainīga tā nepareizā biogrāfija. L. Rozes pieņemšana darbā notika tikai īsi pirms veicamo uzdevumu sākšanas, jo vajadzīgā līmeņa speciālisti tomēr apkārt nemētājās un neminētās amatpersonas viedokli izdevās ignorēt. [6]

Tā 1957. gadā Leonids Roze **uzsāka darbu LVU [Laika dienestā](#), kur nostrādāja 35 gadus**, veicot novērojumus ar pasāžinstrumentu, kā arī sarakstīja vairākus zinātniskos pētījumus par precīzā laika noteikšanu. L. Roze izstrādāja teoriju zvaigžņu kulminācijas momentu novērojumu reģistrēšanai ar pasāžinstrumentam APM-10 pierikoto fotoelektrisko iekārtu. Tādā veidā tika būtiski uzlabota LVU Laika dienesta novērojumu precizitāte — no Latvijas iegūtie novērojumu dati kādu laiku bija vislabākie starp citiem Padomju Savienības laika dienestiem. Savu fizikas un matemātikas zinātņu kandidāta **disertāciju “Pētījums par zvaigžņu kulminācijas fotoelektrisku reģistrāciju, to ieviešot Latvijas Valsts universitātes Laika dienestā”** viņš aizstāvēja Maskavas Valsts universitātes Valsts Šternberga astronomijas institūtā 1969. gadā un ieguva fizikas un matemātikas zinātņu kandidāta grādu, bet no 1970. gada bija LVU Astronomiskās observatorijas vecākais zinātniskais līdzstrādnieks. [7]

Leonids Roze pie APM-10 pasāžinstrumenta kanālmalas paviljonā, ap 1960. gadu. Foto: LU Muzeja krājums

Vēl viena Leonida Rozes aizraušanās bija vēsture. **40 gadus** viņš bija populārzinātniskā **žurnāla „Zvaigžnotā Debess” redkolēģijas loceklis**, rakstīja šajā žurnālā, kā arī citos izdevumos par astronomijas vēsturi. Aprakstījis astronomiskos pētījumus Rīgas Politehniskajā institūtā (RPI) un LU, īpaši pievērsies vācbaltiešu astronoma un ģeodēzista Frīdriha Vilhelma Strūves veiktajiem ģeodēziskās uzmērīšanas darbiem Latvijas teritorijā un RPI profesora Aleksandra Beka panākumiem jaunu astronomisku instrumentu konstruēšanā, sastādījis profesora K. Šteina bibliogrāfiju. Astronomiskajā observatorijā bieži vadījis ekskursijas apmeklētājiem.

L. Rozes aiziešana no darba observatorijā var teikt, ka bija tikpat nepatīkama, kā iestāšanās. Viņš raksta: “Sakarā ar PSRS iziršanu mana atpūtā aiziešana pienāca ātrāk, nekā es biju iedomājies, jo mūsu Zemes rotācijas pētījumu grupai vairs nebija finansēšanas avota, t. i., darba pasūtītāja. Observatorijas vadība ieminējās par iespēju paturēt mani pusslodzē citiem uzdevumiem, bet es nevarēju tūlīt izšķirties un vilcinājos ar atbildi. Tad dažas dienas pirms kritiskā datuma man parādīja prorektora parakstītu pavēli, ka esmu no darba atlaists sakarā ar Latv. PSR kādu tur pantu. Pamats: L. Rozes iesniegums un Astronomiskās observatorijas priekšlikums. Bet es taču neko nebiju iesniedzis! Saprātu, ka manam protestam būtu tikai kaķa vaimanu vērtība. Taču šāds mana jautājuma galīgais atrisinājums morāli ļāva pašam sevi pieskaitīt tam lielajam universitātes mācībspēku un darbinieku pulkam, kas daudzu gadu plūdumā atlaists nepamatoti un nelikumīgi. Ar to tad arī es savdabīgā veidā lepojos vēl tagad.” [8]

Ar aizceļojušo ģimeni Leonidam izdevās satikties tikai 1988. gadā, kad radās izdevība kopā ar Leonoru doties uz ASV. Leonids smējās, ka ved mātei savu līgavu rādīt, diemžēl tēvs tad jau bija miris. Toties bija izaugusi mazā māsiņa, kas bija dzimusi pašā kara sākumā un ko Leonids atcerējās tikai kā zīdaiņi. [9]

Leonids Roze bija liels Latvijas patriots. Atmiņas par dienestu Latviešu leģionā un rūpes par leģionāru pienācīgu atzišanu gan likumīgi, gan morāli ieņēma ļoti nozīmīgu vietu viņa dzīvē. Kopš 1997. gada L. Roze **bija Nacionālo karavīru biedrības priekšsēdētāja vietnieks.**

Nacionālo karavīru biedrība noliek ziedus pie Brīvības pieminekļa, Leonids Roze otrs no kreisās puses, 1999. Foto: Rožu ģimenes arhīvs

Nobeigumā neliels Leonida Rozes kā kolēģa raksturojums - Ilgonis Vilks raksta: “Viņš man palicis atmiņā kā nosvērts, labsirdīgs un gudrs cilvēks. Otrā pasaules kara beigās

ievainojuma dēļ viņš zaudēja aci, kuras vietā bija ielikta mākslīgā acs. Sākumā šķita dīvaini, ka stikla acs, kas izskatījās gluži kā īsta, negrozījās līdzī otram, bet vienmēr raudzījās uz priekšu. Taču tas bija sākums, pie kura ātri pierada. Leonids Roze kopā ar sievu Leonoru strādāja nelielā bēniņu istabā LU galvenās ēkas 4. stāvā (412. telpa). Istabas vidū aizņēma divi kopā sabīdīti rakstāmgaldi. Ja Leonoras pusē valdīja kārtība, tad Leonida rakstāmgalds bija nokrauts ar dokumentiem biezā slānī. Taču kabineta saimnieks labi orientējās šajā šķietamajā nekārtībā – nedaudz parakņājoties, vajadzīgais dokuments vienmēr atradās. L. Rozem bija sava darba filozofija: viņš deklarēja, ka nevajag strēbt karstu. Nedaudz pagaidot, 90% lietu atrisinās pašas no sevis.” [10]

Leonids Roze savā kabinetā LVU Astronomiskajā observatorijā, ap 1988. gadu. Foto:
Juris Žagars

Atsauces:

- [1, 2] Roze, Leonids. Ērkšķi nevēst. Zvaigžnotā Debess, Nr. 148, 1995, vasara, 23.–31. lpp.
- [3] Vilka, G. Intervija ar Baibu Circeni (dz. Rozi), 10.04.2025. (CM04741)
- [4] Roze, Leonids. Ērkšķi nevēst. Zvaigžnotā Debess, Nr. 148, 1995, vasara, 23.–31. lpp.
- [5] Vilks. I. Astronomija Latvijā 20. gadsimtā. I daļa. LU Akadēmiskais apgāds: Rīga, 2024, (247.–249. lpp.)
- [6] Vilka, G. Intervija ar Baibu Circeni (dz. Rozi), 10.04.2025. (CM04741)
- [7] Roze, Leonids. “Pētījums par zvaigžņu kulminācijas fotoelektrisku reģistrāciju, to ieviešot Latvijas Valsts universitātes Laika dienestā”. Disertācijas manuskripts, (CM04505)

[8] Roze, Leonids. Ērkšķi nevīst. Zvaigžņotā Debess, Nr. 148, 1995, vasara, 23.–31. lpp.

[9] Vilka, G. Intervija ar Baibu Circeni (dz. Rozi), 10.04.2025. (CM04741)

[10] Vilks. I. Astronomija Latvijā 20. gadsimtā. I daļa. LU Akadēmiskais apgāds: Rīga, 2024, (250.–251. lpp.)